za samoobrazovanje
Rilten
uciteljneznalica.org
društvena pitanja

Imenovati TO ratom – Centar za kulturnu dekontaminaciju

Za stare pravice?

DANAŠNJE radničke borbe protiv privatizacije i stečaja u Srbiji dominantno su oblikovane iskustvom radnika u ratovima i njihovim potonjim učešćem u borbi za demokratske promene, od Kolubare pa do antikorupcijskih borbi u epohi privatizacije. U mnogo manjoj meri ove borbe su obeležene bledim sećanjem na prava koja su radnici imali u SFRJ. Ipak, u našoj mejnstrim javnosti se isticanje radničkih zahteva uglavnom tumači kao puka nostalgija „za stare pravice". Šta se krije iza ove infantilizacije radnika? Da li samo elitistički prostakluk?

Na diskusijama u ciklusu *Radnici i politička proizvodnja ratova*, govorili smo o mestu radnika u pobedi politike nacionalizma i privatizacije, o njihovom odlasku u rat i povratku u opljačkane fabrike, i o ulozi u smeni Miloševića. Nataloženo političko iskustvo, danas vidljivo u radničkim zahtevima za oživljavanje njihovih fabrika i restituciju njihove imovine, vlast i srednja klasa pokušavaju zataškati pre svega zato što ono pokazuje da su politika i ekonomija, rat i privatizacija, zapravo jedan te isti proces. Laž da Srbija nije učestvovala u ratu samo je drugo lice laži da su nacionalizam i privatizacija dve suprodstavljene politike.

Nostalgija radnika za pravima koja su imali u SFRJ bledi možda ponajviše zbog toga što su shvatili da je poredak bio navodno socijalistički, a država navodno radnička, kao što nam to u naslovima izlaganja na završnoj diskusiji u ciklusu *Radnici i politička proizvodnja ratova*, poručuju Đokica Jovanović i Nada Novaković. Radnici, oni koji su preživeli rat i privatizaciju, danas traže ne samo da im se vrati oteto, već i da se sa njih i njihovih prava skinu znaci navoda.

Projektni tim *Imenovati TO ratom*

Prof. dr Đokica Jovanović

KAKO JE REKLAMA POBEDILA „SOCIJALISTIČKI" POREDAK (2)

DOKTRINARNI socijalizam se nije mogao praktikovati, sa druge strane, i zato jer je Savez komunista sve više svoje uporište gradio na etničkom, a ne na socijalnom principu. Neuporedivo manje košta ako se garantuje „nacionalna ravnopravnost" nego građanske slobode. Tako se sama partija u praksi sve češće legitimisala republičkom i pokrajinskom (etničko-nacionalnom) legitimacijom. Jedna od osnovnih posledica je bilo uspostavljanje nacionalnih političkih birokratija, koje su prevashodno „brinule o svojoj radničkoj klasi". Oživeo je nacionalni princip jer je njegova osnova bila u nerazvijenosti društva, dok, istovremeno, postojeći poredak više nije mogao da se samoreproduku-je na osnovu umrtvljene, nepokretne ideologije „radničke klase" a bez radnika-građanina. Nasuprot nacionalizmu nije stajao radnik-građanin. Nije ga bilo. A nacija? Nacija je večna, i u narodnoj pesmi, i u narodnom mitu. Na tom temelju, na „bezvremenosti" naroda-nacije, predstave o svojoj beskonačnoj budućnosti gradi svaki nacionalni socijalizam. Konsekvenca: umesto utakmice među građanima Savez komunista je ohrabrio utakmicu među narodima-nacijama u sopstvenoj zemlji. Drugo poluvreme takve utakmice često se zove rat.

U dugom periodu posle rata, iza propagandno gleischaltovane slike o dosegnutoj društvenoj neprotivrečnosti, tinjalo je ispotiha i nezadovoljstvo. Nezadovoljstvo je, uglavnom, bilo izazvano sve vidljivijom razlikom između proklamovane doktrine samoupravljanja i autokratske prakse vlasti. O tome piše Nebojša Popov.[1] Ugušene su studentske demonstracije u Beogradu 1954. godine. Dogodile su se studentske demonstracije u Zagrebu 1959. i studentske demonstracije u Ljubljani 1963/64. Izbijali su radnički štrajkovi od 1958, pa nadalje – o čemu je pisao i na čemu je doktorirao Neca Jovanov[2]. Konačno, studentske demonstracije 1968. na Beogradskom univerzitetu se više nisu mogle pokriti nikakvim ideološkim prekrivačem.

Već tada je postavljeno pitanje: Ne bledi li levičarski lik SKJ? Kako to da je istorija socijalizma bremenita okršajima unutar sopstvenih redova? Više nego okršajima sa ideološkim neistomišljenicima? Kako to da je Staljin svojevremeno naredio nemačkim komunistima da sarađuju sa nacistima, a ne sa socijaldemokratima – protiv socijaldemokrata? Kako to da je obračun unutar KPJ bio tako surov? Kako to da uvereni levičari, kao što je Sima Marković, završe svoj život u staljinskom GULagu ili budu pogubljeni posle montiranih sudskih procesa? Mučno je bilo saznanje da se još od vremena Francuske revolucije, praktikanti revolucije prvo obračunavaju sa revolucionarnim utopistima. I to sa onim utopistima koji su, u stvari, pripremili i omogućili revoluciju. Setimo se: Žan Mari Antoan Nikola Karita od Kondorsea, Nikolaj Ivanovič Buharin, Lav Trocki, Milovan Đilas... – baš tako peva Izet Sarajlić:

Dolaze pesnici novi
s novom azbukom i modom.
Ti si pisao slobodu,
oni će se koristiti slobodom.[3]

U vreme implozije realnog socijalizma, samoupravni socijalizam je bio u stanju da ponudi optimalne tranzicijske modele. Razorni nastup nacionalizma u Jugoslaviji je onemogućio dalji razvoj (ka pluralizaciji i demokratizaciji) samoupravnog modela. Po svoj prilici, starim i novim političkim i ideološkim akterima razvijanje samoupravnog modela je predstavljalo smetnju u njihovoj nameri osvajanja političke i materijalne moći. Stari politički i ideološki akteri su davno napustili ideju samouprave jer su osvojili monopol političke vlasti, te im ni do kakve političke (samoupravne) konkurencije nije ni stalo. Saveznike su našli u nastupajućim koterijama koje su bile smešane od „kontroverznih biznismena", korumpiranih političara koji su sebi dali zadatak da stvore „povoljan zakonski ambijent za preduzetništvo" i klera, kao ideološke infrastrukture i podrške. Zato su rezultati i posledice „tranzicije" sasvim drugačiji od obećanih i očekivanih. Umesto društva blagostanja, nastao je tzv. tržišni fundamentalizam – u stvari poredak (ne)kontrolisane pljačke. Konačno – zašto je napušten socijalizam? Upravo zbog obećanja da se napuštanjem socijalizma otvaraju perspektive bogatijeg, slobodnijeg i otvorenijeg poretka. Inače, obaranje jednog poretka je legitimno samo ako se vrši zarad uspostavljanja razvijenijeg i humanijeg poretka. Utoliko su očekivanja ljudi legitimna i, po državu, obavezujuća. Pred tim očekivanjima se *nouveau riche* „elita" sklanja iza drskih floskula o tome da „do boljitka ne može da se stigne preko noći" – samo što ta noć pokriva Srbju bar tri decenije. Ne čudi, stoga, histerična reakcija političara i poslodavaca kada opravdane zahteve radništva za minimalnom nadnicom i građana za participacijom u procesima odlučivanja nazivaju „zahtevima za komunističkim samoupravljanjem". A „komunizam" i „samoupravljanje" više nisu izrazi utopijskog već su postali sinonimi za nepoželjno. To je tako zato što bilo kakvi zahtevi radništva vrlo ozbiljno ugrožavaju aktuelni nelegitimni poredak.

Onda kada je sistem izgubio moć samoreprodukcije, upravljan sopstvenom monopolskom pozicijom, on je diktirao transformaciju u skladu sa svojom prirodom, te se, tako, zbila „перестройка" u Sovjetskom Savezu, a potom „tranzicija" u „postkomunističkim" zemljama. „Перестройка" je najpre razumevana kao stanje većih društvenih sloboda u okviru, i dalje, monopolskog položaja Komunističke partije Sovjetskog Saveza. Iza toga je nastupila „tranzicija". Tranzicija je, u stvari, bila propagandno obećanje da će se brzo ući u društvo razvijenih kapitalističkih zemalja. O tome Mladen Lazić piše: „Tranzicija se, naime, najčešće shvata kao skup akcija kojima se odnosi, institucije, vrednosti zapadnog društva prenose na tlo istočnoevropskih zemalja koje je prethodno rasčišćeno od svih ostataka ranijeg sistema (pri čemu se, doduše, naizgled uspostavlja kontinuitet sa nekadašnjim ‚predsocijalističkim' nasleđem; no, ovde je obično reč o lažnoj tradiciji, tj. o iluziji o ‚demokratskim korenima' koji u realnoj istoriji nikada nisu odmakli od stidljivog nagoveštaja, u skladu sa periferijskim statusom koji su sva istočnoevropska društva, izuzev češkog, uvek imala)".[4]

Na kraju, pošto su (posle pada socijalizma) kapitalističke države napustile socijalne funkcije, *„populistički pokreti i populistički političari preuzimaju zadatke koje je napustila oslabljena i srezana socijalna država i koje su u velikoj mjeri napustili i većinom već bivši socijaldemokratski pokreti* (kurziv – moj). U oštroj suprotnosti sa socijalnim državama, države koje su ih nadomjestile trude se da se strah proširi, a ne umanji. Prije svega šire paletu opasnosti koje se mogu vidjeti na TV-u i s kojima se države zatim galantno bore, suprotstavljaju im se i pred kamerama brane narod."[5]

1 Nebojša Popov, *Beogradski jun 1968*, Republika, Beograd, 424-425 (2008).

2 Neca Jovanov, *Radnički štrajkovi u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji od 1958.-1969. godine*, Trajna radna zajednica pisaca Zapis, Beograd, 1979.

3 Izet Sarajlić, *Vrabac udružen s drozdom*, u: Izet Sarajlić, *Izabrana djela*, I, Veselin Masleša, BIGZ i Gradina, Sarajevo, Beograd i Niš, 1990, str. 50.

4 Mladen Lazić, *Pristup kritičkoj analizi pojma tranzicije*, Luča, Nikšić, 1-2 (1995), str. 46.

5 *Država nas drži u strahu*, intervju sa Zigmuntom Baumanom. Razgovarali: Blaž Mazi i Uroš Škerl Kramberger. Dostupno na: http://www.e-novine.com/intervju/intervju-drustvo/44714-Drava-nas-dri-strahu.html. Preuzeto 11. 2. 2011.

Dr Nada G. Novaković

Radnička klasa i „radnička" država

DEZINTEGRACIJA Jugoslavije je složen proces koji ima svoje istorijske, ekonomske, socijalne, političke, kulturne i društvene aspekte. Tek jedan interdisciplinaran pristup mogao bi da ponudi odgovore na pitanje o odlučujućim faktorima nestajanja ove društvene zajednice sa istorijske scene. Najopštije bi se moglo reći da od pristupa istraživanju prirode jugoslovenskog društva u najvećoj meri zavise objašnjenja i krize i faktora dezinegracije Jugoslavije. Ovde se polazi od pretpostavke da su dezintegracioni procesi u jugoslovenskom društvu dugog trajanja, determinisani pretežno sistemskim faktorima koji su, u određenim okolnostima (najbitnija je 1989. godina i pad Berlinskog zida, raspad SSSR-a i Varšavskog pakta) doveli do raspleta u vidu ratnih sukoba. Sociološki pristup analizi raspada Jugoslavije u ovom slučaju znači da se traga za osnovnim sistemskim razlozima i glavnim socijalnim akterima i procesima koji su doprineli ovakvom kraju. Pored naglašavanja značaja sistemskih razloga dezintegracije ovde se nameće i zaključak da je „kriza" postala vidljivija od sredine šezdesetih godina. To je vreme kada se na ekonomskom, institucionalnom i političkom planu nastoji uvesti reforma privrede, a kasnije i društva. Do tada je završen period prve faze industrijskog razvoja. Prelazak u višu fazu ekonomskog i društvenog razvoja od tada nastoji se pospešiti brojnim „reformama". Njihov krajni ishod ograničila je priroda društvenog sistema. Saznanje zašto je to tako može da olakša da se razume razlika između modernizacije kapitalističkog (zapadnog) tipa i „socijalističke modernizacije". Nakon toga se istražuju uzroci dezintegracije u ekonomskom, političkom i kulturnom podsistemu, kao i socijalna fragmentacija osnovnih društvenih grupa.

Uzroci i granice „modernizacije bez modernosti"

Nemački sociolog Ralf Dahrendorf je objasnio pojam „modernizacija bez modernosti", smatrajući je jednim od uzroka raspada real-socijalizma. Ona podrazumeva odsustvo pojedinca kao privatnog vlasnika čiji su interesi za zadovoljavanje materijalnih potreba osnov ekonomske integracije i nepostojanje institucionalnih i društvenih pretpostavki da se taj privatni delatnik pojavi kao slobodan građanin u sferi političke i društvene participacije.

Osnovni elementi razvijenog zapadnog kapitalističkog društva, uz sve opasnosti idealno tipskog objašnjenja, su sledeći: 1) mešavina oblika svojine uz dominaciju interesa privatnog kapitala, 2) materijalna stimulacija koja nije, na individualnom planu, u suprotnosti sa zajedničkim interesima na nivou društva, 3) razvijena robna proizvodnja, 4) visoka kompleksnost društvenog sistema koja ne ugrožava relativnu autonomiju drugih podsistema (ekonomije, kulture i dr.), 5) razvijena društvena podela rada i vera u tehnički progres, 6) postojanje odvojenosti države i civilnog društva, 7) pravna država i građanin sa svojim pravima i slobodama, 8) sistem višestranačke parlamentarne demokratije, postojanje samostalnih stručnih, profesionalnih, alternativnih udruženja pojedinaca. Ovome odgovara i poseban sistem društvenih vrednosti koje se usvajaju u procesima primarne i sekundarne socijalizacije. Među njima se izdvajaju vera u tehnički progres, individualizam, profesionalizam i „etika rada".

Za sve zemlje real-socijalizma bilo je karakteristično sledeće: 1) prevlast politike nad svim ostalim sferama života, 2) jednopartijski sistem, 3) posebna ideologija kao faktor integracije (iako prinudne), 4) odsustvo privatne svojine (ona ima marginalan značaj) i konkurencije kapitala, roba i znanja, 5) nemogućnost stvaranja konkurentnih političkih, profesionalnih i drugih udruženja, 6) nerazvijena društvena podela rada i niska kompleksnost društva, 7) odsustvo institucionalnih mehanizama za rešavanje društvenih sukoba (oni se ne priznaju ili im se značaj minimizira), 8) prevlast kolektivnih nad individualnim interesima i potrebama i 9) u sferi vrednosnih orijentacija: antiindividualizam, antiprofesionalizam i autoritarni tip ličnosti i kulture. Naravno, spisak osobina ovog tipa društva i modernizacije mogao bi se proširiti, ali je suština i ovim označena. Njihov osnovni deficit bio je – nemogućnost usvajanja i razvijanja opštecivilizacijskih dostignuća i vrednosti koje su postignute kroz kapitalistički tip društvenog razvoja. Jugoslavija je posedovala i neke specifičnosti u odnosu na druga društva iz kruga real-socijalizma. U vreme njegovog zvaničnog nestajanja (od 1989. do 1992. godine) ona je imala i neke „prednosti", koje ipak nisu bile odlučujuće za način njenog raspada. Društvo je bilo relativno više odvojeno od države. Razvijena robna proizvodnja je bila namenjena ličnoj potrošnji. Proces odlučivanja na mikro i makro nivou društva bio je demokratičniji. Zemlja je više bila uključena u međunarodnu podelu rada. Politički sistem je bio decentralizovan, a prostorna pokretljivost stanovništva relativno veća. U poljoprivredi je dominirala privatna svojina, a stanovništvo uopšte imalo je relativno visok životni standard.

Modernizacija društva, imajući u vidu i realizovani koncept razvoja, u jugoslovenskom slučaju, je pojednostavljeno shvaćena. Ona se svodila, uglavnom, na procese ubrzane industrijalizacije i urbanizacije. Ova prva je tumačena kao izrazito forsiranje (i ulaganje) u tešku industriju, a druga je imala izrazitu neuskađenost sa procesima prelaska stanovništva iz poljoprivrede u nepoljoprivredne delatnosti. Njihov tempo bio je različit, a značajno je uticao na stvaranje radničke klase Jugoslavije. Zbog nemogućnosti rešavanja stambenih potreba pojavila se i kategorija mešovitih domaćinstava, odnosno u socijalnom smislu, kategorija „seljaka radnika". Oni su činili čak trećinu radničke klase druge Jugoslavije.

Prema oceni Vladimira Stipetića Jugoslavija je u roku od nekoliko decenija prešla put deagrarizacije za koji su zapadna društva „potrošila" i na stotine godina. Zbog procesa urbanizacije obradivo zemljište od 1964-1984. godine smanjilo se za 450 hiljada hektara. Poljoprivredno je stanovništvo početkom šeste decenije činilo polovinu ukupne populacije Jugoslavije. Dvadeset godina kasnije njegov udeo je nešto manji od jedne petine. Za to vreme je najveći deo seljaštva prešao u gradove. Samo u periodu od 1960-1971. godine učinilo je to 1,4 miliona lica. Na kulturnoom planu došlo je, kako je primetio Cvetko Kostić, do „poseljačenja" gradova i smanjenja autohtonog stanovništva u urbanim centrima na 30-40%. Za one koji su ostajali u poljoprivredi ovo je značilo oslobađanje od viška radne snage. U isto vreme je otpočeo i proces starenja seoskog stanovništva i feminizacija ove delatnosti. Prihodi poljoprivrednoh domaćinstava su u periodu 1965-1986. zaostajali za 73% u odnosu na nepoljoprivredna, a čitavih 82% za mešovitim domćinstvima. Poljoprivredi je, zbog ideoloških i sistemskih razloga, namenjena marginalna uloga u društvenom razvoju. Iako je u njoj više od 80% zemljišta bilo privatno, investiranja u nju su konstantno bila nekoliko puta manja nego u industriju. Kreditna politika je sprečavala modernizaciju poljoprivrednog gazdinstva i prelazak na modernu farmersku proizvodnju. Na ovo je uticala i politika cena (depresirane i kontrolisane cene) i nastojanje upravljačke klase da seljaštvo pacifikuje, a njihovom jeftinom hranom „kupi" socijalni mir ostalog stanovništva. Ograničavanjem zemljišnog maksimuma na 10 hektara poljoprivredna proizvodnja je bila značajno deprivilegovana.

Proces urbanizacije je bio intenzivan, ali nešto sporiji od deagrarizacije. Opsednutost velikim gradovima i zaposlenost (kao elementom legitimnosti upravljačke klase) i ovde je imala i negativne posledice. Pogoršani su uslovi stanovanja značajnog dela gradskog stanovništva (bespravna stambena izgradnja i nehigijenska naselja), a društvene nejednakosti u prostoru su izbile u prvi plan. Početkom šeste decenije Jugoslavija je imala manje od jedne trećine stanovništva koje je živelo u gradovima (ili 28,3 procenta), a 1981. godine skoro jedna polovina je u gradovima. To je daleko od nivoa urbanizacije razvijenih kapitalističkih zemalja. U njima je još 1960. godine čak tri četvrtine stanovništva bilo urbanizovano.

Industijalizacija jugoslovenskog društva shvaćena je, uslovno rečeno, dosta usko. Ona je podrazumevala, kao u SSSR-u, forsiranje teške industrije i energetike. U odnosu na druge, razvijene zemlje, može se reći da se nije prešlo u fazu „industrijske" zrelosti. O novim tehnologijama, deindustrijalizaciji, demasifikaciji i novom tipu tehnologije i radne snage jedva da se uopšte može i govoriti.

U pogledu pozitivnih efekata „socijalističke" modernizacije kao posebno važne treba istaći: 1) podizanje nivoa obrazovanja, 2) bolja socijalna i zdravstvena zaštita i sigurnost većine stanovništva, 3) veći životni standard uopšte, koji su pratili produženje očekivanog trajanja života, pad nataliteta. Ovi poslednji dugoročni procesi značajno su uslovljeni društvenim faktorima. Tu su postignute i neke prednosti u odnosu na zemlje tržišne ekonomije.

Razvoj i demokratizacija obrazovanja u drugoj Jugoslaviji su bili niti ravnomerni niti jednoznačni. Prema istraživanjima sociologa kroz njega su se društvene nejedankosti produbljivale i „nasleđivale" u narednoj generaciji. Zato opštiš podaci o obrazovanju stanovništva kriju osnovne dimenzije socijalnog raslojavanja u ovoj oblasti. Pa ipak, sticanje višeg nivoa obrazovanja i opismenjavanje stanovništva nesumnjivi su pozitivni rezultati razvoja.

Ekonomski razvoj i dezintegracija Jugoslavije

Kao najvažnija pitanja ovde se nameću sledeća: 1) kakvu je ulogu i posledice imala orijentacija na „punu" zaposlenost i ubrzan privredni razvoj? Koje su granice i posledice reformi u real-socijalizmu, odnosno Jugoslaviji? i 3) Odnos regionalnih nejednakosti u ekonomskom razvoju i stvaranje „nacionalnih" ekonomija?

Do 1960. godine okončan je period izrazito visokih stopa privrednog rasta. Nastupilo je vreme reformi (1961. 1965. 1984. i 1990. godine), visoke zaposlenosti i velikih investiranja u industriju. Pored toga upravljačka klasa se odlučila na rast životnog standarda stanovništva, tražeći u tome nove osnove svoje legitimnosti. Pretpostavljalo se da će prelazak na „intenzivan" industrijski razvoj stvoriti pretpostavke i za visoku potrošnju. Prema analizama nekih ekonomista pravi razlozi za orijentaciju na reforme nisu ni bili ekonomske, nego političke prirode. Za reformu iz 1965. godine Dušan Bilandžić je istakao da je u pitanju borba oko preraspodele moći i investicija u državnom rukovodstvu.

Odnos prema reformi iz 1965. godine je obrazac ponašanja osnovnih socijalnih grupa prema reformama uopšte u real-socijalizmu. Njeni su osnovni ciljevi bili: podizanje nivoa proizvodnje tako da se zemlja uključi više u međunarodnu podelu rada, „uvođenje" tržišta i robne proizvodnje, otklanjanje disprariteta cena, smanjenje budžetske potrošnje, realan kurs dinara, veća produktivnost rada, uz samostalnost radnih organizacija u odnosu na centralne državne organe. To su ciljevi koji su najčešće i kasnije postavljani.

Domete ove reforme ograničavala je priroda ekonomskog, političkog i kulturnog okruženja. Oni su, zbog prirode društvenog sistema ostali neizmenjeni. Pokazalo se fatalnim izjednačavanje procesa decentralizacije sa demokratizacijom, proglašavanje samostalnosti radnih organizacija u odnosu na državu tako što se kapital selio u banke. U suštini, promenjena je samo forma, ali ne i suština zavisnosti. Preko banaka radne organizacije su i dalje zavisile od partije i države. Pored toga, od ove reforme, kao konstantni i nerešivi problemi ostlai su: nezaposlenost, porast potrošnje bez pokrića, disprariteti cena, neravnomeran regionalni razvoj i začeci ozbiljnijeg stvaranja republičkih ekonomija. Intenzivnije socijalno raslojavanje odredilo je i protagoniste koje možemo označiti protivnicima reformi. Njihov značajan deo predstavljali su radnici.

Godišnja stopa zaposlenosti u šestoj deceniji bila je 2,4%, ali već sa reformom 1965. godine nezaposlenost je masovna. Prema mišljenju Stipe Šuvara neposredna posledica novih mera bilo je dvesta hiljada nezaposlenih. Tržišno privređivanje donelo je i nove oblike socijalnih nejednakosti, ali i regionalnih neravnomernosti u razvoju. Stvarni kraj reforme nastupio je 1968. gušenjem studentskih nemira i odustajanjem od pomenutih ciljeva „mini modernizacije" jugoslovenske privrede. Već 1971. godine tzv. „radnički amandmani" dali su primat republičkim ekonomijama nad usmeravanjem celokupnog društvenog razvoja. Od tada se intenzivira pad stope produktivnosti, opada efikasnost investicija, ali i udeo akumulacije u nacionalnom dohotku. Na drugoj strani rastu inflacija, dugovi, nezaposlenost, sukobi. Protiv reforme su bili i radnici i politička elita. Da bi reforma uspela bilo je neophodno odustati od monopola upravljanja ekonomijom i društvom, pristati na privatnu svojinu i tržišnu ekonomiju. A to se kosilo sa temeljnim interesima političke elite i celine upravljačke klase čiji je ona bila deo.

Orijentacija na rast životnog standarda imala je za posledicu i porast realnih ličnih dohodaka. Oni su od 1966. do 1970. godine porasli za 48,4%. Tek posle druge važne reforme iz 1976. godine (ZUR), realni lični dohoci su počeli značajno da opadaju. Taj pad iznosio je od 1977. do 1984. godine po godišnjoj stopi 1% do 14%. Samo u periodu „otvorene" krize, odnosno 1980-1985. godine realan lični dohodak je opao za 48,4%, a od 1988. do 1991. godine taj trend je nastavljen tempom od 6% do 18%.

Pad stope zaposlenosti je znatan tek od početka osamdesetih godina. U deceniji „ourizacije" ona je porasla na 4,2%, a nakon toga se prepolovila. Iza toga se krio i višak zaposlenih. Prema procenama Ekonomksog instituta u Ljubljani, 1990. godine u Jugoslaviji je „višak zaposlenih" procenjen na dva miliona.

Otvorena nezaposlenost od 1985. godine je prešla u dvocifrenu i najveća je u Evropi. Dok su u početku bili najbrojniji radnici, u drugom periodu tj. posle 1965. godine, povećava se udeo najobrazovanijih mladih kadrova koji su bez posla. U ukupnoj nezaposlenosti zvanično evidentiranih čak je 16% sa najvišim obrazovanjem bilo 1990. godine.

Novčana je akumulacija zavisila od štednje stanovništva i zaduživanja u inostranstvu. Tako je 1986. godine čak polovina akumulacije bila iz sredstava stanovništva. Navedeni podaci ilustruju i neefikasnost privrednog sistema. Ulaganja u nju, zbog prirode ekonomskog i društvenog sistema uopšte, bila su neefikasna. Naime, tzv. kapitalni koeficijent (veći od 1,0 ne valja) je od 1961. do 1980. godine bio 3,6, da bi u narednom petogodištu postigao pet puta veću vrednost (15,3). Sve to je pratila i stagnacija, pad stope rasta društvenog proizvoda (od 1960. do 1980. godine po stopi od 3,6, a 1980. godine 1%) i porast inflacije.

kraj u sledećem broju

Kingdom of the Netherlands
National Endowment for Democracy
Supporting freedom around the world
Odbrani Filozofski
Odbrani Filološki
Projekat finansiraju Evropska unija kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava i Holandska Ambasada u Beogradu po programu Matra Embassy Programme.
Sadržaj ovog štampanog materijala je isključiva odgovornost CZKDa i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stav Evropske unije.

Izdavač:
Učitelj neznalica i njegovi komiteti
Imenovati TO ratom
CZKD
Urednik:
Ivan Zlatić
Dizajn i prelom:
Matija Medenica